

مقاله پژوهشی: تبیین شمول و کاربرد قاعده نفی سبیل بر گسترش فضای سایبر

احسان کیان‌خواه^۱

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۲۳

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۷/۲۳

چکیده

قاعده نفی سبیل، یکی از قواعد کلیدی فقه حکومتی برای مقابله با هرگونه سلطه کفار و بیگانگان و ایراد خدشه بر استقلال جامعه اسلامی است. این قاعده از مبانی اساسی اصول تعاملات و توافقات بین‌المللی و سیاست خارجی دولت اسلامی در جهت حفظ استقلال و استحکام درونی نظام اسلامی است. با توجه به اینکه فضای سایبر با جذابیت فناوریانه خود و ایجاد اشتیاق فوق‌العاده در بین آحاد مردم راه را برای گسترش و حضور عمیق در تمام حریم‌های فردی و اجتماعی جامعه تسهیل کرده است، این مقاله با استفاده از رویکرد کیفی و روش توصیفی - تحلیلی بر آن است که در ذیل الگویی با چهار منظر انگیزه‌ها، معماری، جریان اطلاعات و محتوای در گردش، رفتار فضای سایبر از حیث سلطه‌ورزی را مورد بررسی قرار دهد. بر اساس نتیجه احصاء‌شده، گسترش فضای سایبر موجود در ابعاد انگیزه‌ها، معماری، جریان اطلاعات و محتوای در گردش، سلطه و نفوذ کفار را به همراه دارد. این اثبات باید منجر به اتخاذ دو اقدام پسینی و پیشینی توسط نظام اسلامی برای نفی این سلطه همه‌جانبه در تمام منابع شکل‌گیری قدرت نوین در تمدن سایبرپایه شود. اقدام پسینی ناظر بر کنترل و کاهش نفوذ است و اقدام پیشینی، اتخاذ سازوکارهایی جهت برپایی فضای سایبر عاری از نفوذ و سلطه کفار است.

کلید واژه‌ها: قاعده نفی سبیل، استقلال، فضای سایبر، سلطه‌ی سایبری.

مقدمه

با گسترش سریع ارتباطات پهن‌بند^۱ و عمومی شدن آی‌پی نگارش^۲ با قابلیت افزوده شدن حدود (۲^{۱۲۸})^۳ دستگاه به‌طور هم‌زمان، فضای سایبر از حد برقراری ارتباط موقت که با اتصال^۴ کاربر شروع شده و با اتمام فعالیت‌های مورد نیاز کاربر، ارتباط قطع می‌گردد، به یک ارتباط دائمی و همیشه برخط تبدیل شده است. گویی که جهانی برای زیست‌نوین شکل گرفته است. کاستلز معتقد است، این عصر هرگز موضوعی فناورانه نیست، بلکه دگرگونی اجتماعی و فرآیند تغییر گرایش‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی است که فناوری عامل جدایی‌ناپذیر آن است (بل، ۱۳۹۰، ۱۱۷). این فضای زیست‌نوین که بر پایه اینترنت اشیاء، رایانش ابری و اینترنت همراه در حال شکل گرفتن است، به علت ماهیت فضای سایبر و خاستگاه شکل‌گیری و گسترش آن، منجر به بروز چالش‌هایی برای حاکمیت اسلامی شده و می‌شود. در نتیجه دغدغه و مسئله اصلی این تحقیق بررسی وجود سلطه برآمده از فضای سایبری برای احاطه جامعه اسلامی بر اساس قاعده فقهی نفی سبیل است. اثبات موردی این تحقیق، تبیین سلطه حاکمیتی و فرهنگی برآمده از این فضا است. انجام این تحقیق منجر به تغییر نگرش به فضای سایبر و گسترش و توسعه آن شده و بر الگوی سیاست‌گذاری فضای سایبر در جامعه اسلامی تأثیر خواهد گذاشت.

مبانی نظری و پیشینه‌شناسی تحقیق

پیشینه تحقیق

این تحقیق فاقد پیشینه منطبق بر موضوع تحقیق، یعنی بررسی شمولیت و کاربرد قاعده نفی سبیل بر گسترش فضای سایبر است، اما تحقیقات مشابهی در این حوزه انجام شده است (آقامهدوی و اکبری، ۱۳۹۱). در مقاله‌ای به ترسیم «رابطه قاعده نفی سبیل با راهبردهای مطرح در سیاست خارجی» پرداخته است. این پژوهش معتقد است که در بحث رابطه نفی

^۱ Broadband

^۲ IPv6

^۳ 340,282,366,920,938,000,000,000,000,000,000,000,000

^۴ Connect

^۵ Disconnect

سبیل با راهبردهای مطرح در نظام بین‌الملل، هرچند هر یک از این راهبردها در بعضی شرایط با مفاد قاعده نفی سبیل همگرایی دارند، اما نمی‌توانند به‌طور کامل منطبق بر قاعده نفی سبیل باشند؛ به لحاظ اینکه مفهوم نفی سبیل امری فراتر از این راهبردها بوده و توجه به «استقلال مسلمانان» و «نفی هرگونه سلطه کفار» است (همان، ۴۷). در تحقیق دیگری رایگان و قاسمیان (۱۳۹۳) به بررسی «نقش قاعده نفی سبیل در توسعه جوامع اسلامی» پرداخته‌اند. در این پژوهش محقق دو فرضیه را مطرح می‌کند، اول اینکه اگر این قاعده عملی شود، عزت مسلمین حفظ و موجبات پیشرفت و توسعه جوامع اسلامی فراهم می‌گردد. دوم اینکه ارتباط با کفار و سلطه‌پذیری آن‌ها، سبب وابستگی علمی و فناوری به کشورهای توسعه یافته می‌گردد که در نهایت، عقب‌ماندگی، تحجر و تهاجم فرهنگی را به ارمغان می‌آورد. در فرآیند تحقیق بر اساس قاعده نفی سبیل، دو نتیجه کلیدی به دست می‌آید، اول اتحاد که در میان خود مسلمانان شکل می‌گیرد و از عوامل مؤثر و مستقیم بر توسعه پایدار است. دوم استقلال که این اصل در روابط بین‌الملل مسلمین، کاربرد دارد. این دو مؤلفه از عناصر بنیادین توسعه محسوب می‌شوند که دستیابی کشورهای اسلامی به توسعه در عصر حاضر، بدون این دو ممکن نیست (همان، ۱۳۹).

قاعده نفی سبیل

قاعده نفی سبیل از جمله قواعد مهم فقهی است که در ابواب مختلف فقه، کاربرد فراوانی دارد (فاضل لنکرانی، ۱۳۸۳، ج ۱، ۲۳۹)، مدلول اصلی این قاعده، نفی سبیل و سلطه کفار از امور مسلمین است. قاعده نفی سبیل با ادله چهارگانه قرآن، حدیث، عقل و اجماع قابل اثبات است، اما مقبول‌ترین و گویاترین سند، قرآن است (علیدوست، ۱۳۸۳، ۲۳۳). منشأ شکل‌گیری این قاعده آیه ۱۴۱ سوره مبارکه نساء است. در آیه شریفه آمده است: «الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمُ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ

اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا». آیه شریفه پس از بیان خصلت منافقان و عدم ثبات عقیده و منفعت‌طلبی آن‌ها که در آیه ۱۴۳ با تعبیر «مذبذبین» از آن‌ها یاد شده است، با تشریح حکم الهی، تسلط کافران بر مؤمنین را از هر مسیر و راهی به‌طور مطلق نفی نموده است. برای مشخص شدن معنای آیه شریفه، ابتدا مفردات آن مورد بررسی قرار می‌گیرد:

(۱) «لَنْ» به بیان اجماع نحوین حرف نفی و دلالت بر زمان آینده دارد (ابن هشام، ۱۳۹۰، ۲۱۰)؛ اما طول زمان نفی «لَنْ» در آینده بر اساس قیدی است که در کلام می‌آید. در آیه ۸۰ سوره مبارکه یوسف، حضرت یوسف (علیه‌السلام) می‌فرماید: «فَلَنْ أُبْرِحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي؛ مَنْ مِنْ أُولَئِكَ يَرْجُو أَجْزَارًا مِنْ دُونِ اللَّهِ يَنْزِلُ بِهِ السَّحَابَ فِي لُحُوفِ السَّمَاءِ فَيَكْنُزُ فِيهَا الْغُلُقَاتِیْ أَهْلُوا بِهَا الْحَمْدَ لَئِنْ لَمْ يَأْذَنُوا لَأَكْفُرَنَّ اللَّهُ بِهِمْ لَئِنْ لَمْ يَأْذَنُوا وَسَأَكْفُرَنَّ اللَّهُ بِهِمْ وَلَئِنْ لَمْ يَأْذَنُوا وَسَأَكْفُرَنَّ اللَّهُ بِهِمْ» (یوسف: ۸۰). در این آیه شریفه تا پدرم به من اجازه دهد یا خدا درباره من داوری کند. نفی با «لَنْ» در آیه شریفه تا زمان اذن پدر یا جاری شدن حکم الهی منوط شده است. در آیه ۱۴۳ سوره مبارکه اعراف «قَالَ رَبِّ ارْنِي بِأُحُدِّ مِثْلَ شَارِئِ الْحَبْلِ إِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمَ الْقَوَائِمَ فَأَدْبَرَ الْبُكْرَةَ إِذْ أَبَدَّ الْغُرُوبَ» (اعراف: ۱۴۳). در این آیه شریفه تا تو را ببینم! گفت: هرگز مرا نخواهی دید!». در این آیه «لَنْ» بدون قید زمانی محدودکننده آمده، در نتیجه «لَنْ» در این آیه شریفه (نساء / ۱۴۱) دلالت بر نفی ابد دارد و معنای تأکید و استحکام کلام نیز از آن قابل فهم است.

(۲) «يَجْعَلُ» فعل مضارع منصوب با لَنْ از جَعَلَ است. «جَعَلَ الشَّيْءَ» به معنای وَضَعَ الشَّيْءَ و وضع کردن و قرار دادن است^۳ (ابن منظور، ۱۴۱۴، ج ۱۱، ۱۱۱). بر این اساس معنای «لَنْ يَجْعَلَ»، وضع نمی‌شود و وضع نخواهد شد، است.

۱. منافقان همان‌ها هستند که پیوسته انتظار می‌کشند و مراقب شما هستند. اگر فتح و پیروزی نصیب شما گردد، می‌گویند: مگر ما با شما نبودیم؟ (پس ما نیز در افتخارات و غنائم شریکیم!) و اگر بهره‌ای نصیب کافران گردد، به آنان می‌گویند: مگر ما شما را به مبارزه و عدم تسلیم در برابر مؤمنان تشویق نمی‌کردیم؟ (پس با شما شریک خواهیم بود!) خداوند در روز رستاخیز، میان شما داوری می‌کند و خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است (ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی).

۲. «مُذَبِّبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا؛ آن‌ها افراد بی‌هدفی هستند که نه سوی این‌ها و نه سوی آن‌ها پیدا! (نه در صف مؤمنان قرار دارند و نه در صف کافران!) و هر کس را خداوند گمراه کند، راهی برای او نخواهی یافت».

۳. «جَعَلَ الشَّيْءَ يَجْعَلُهُ جَعْلًا وَمَجْعَلًا وَاجْتَعَلَهُ: وَضَعَهُ».

۳) «عَلَى» به معنای بر از حروف جاره است. عَلی دارای معانی مختلفی است، از جمله معنای استعلاء و برتری حقیقی و مجازی می‌دهد، «وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ؛ و بر آن‌ها و بر کشتی‌ها سوار می‌شوید» (مؤمنون/۲۲)، برای برتری حقیقی و ملموس و «تَكْبَرٌ زِيدٌ عَلَى عَمْرٍو»، برای برتری مجازی و ناملموس قابل بیان است (سیوطی، ۱۳۹۰، ۲۷۵).

۴) «سبیل» در لغت به معنی راه و طریق است (ابن فارض، ۱۴۰۴، ج ۹، ۱۹۰) و از ماده سبل به معنای ارسال چیزی از بالا به پایین است. راه را به این دلیل سبیل گویند که دارای امتداد است (همان). همچنین «سبیل» به معنی سبب، علت، انگیزه، حجت و دلیل نیز آمده است (جر، ۱۳۷۹، ۱۱۶۹). معنی این واژه در قرآن کریم به سه صورت، راه و طریق جغرافیایی، راه معنوی و تسلط، غلبه و حجت به کار رفته است (آقامحمدی و اکبری، ۱۳۹۱، ۵۱-۵۲). به‌طور کلی سبیل، راه و مسیری برای دستیابی به اهداف مشخص است. این اهداف هم می‌تواند مادی و هم معنوی باشد. این‌گونه می‌توان نتیجه‌گیری کرد که سبیل دارای دو بخش هدف و مسیر است و مسیر برای پیمودن، روش و لوازم نیاز دارد.

از جمع‌بندی مفردات آیه شریفه اطلاق عدم جواز استیلا و برتری کافران بر مؤمنان از هیچ سبیل و راهی توسط خداوند قابل استنباط است. در ادامه بررسی خواهد شد این وضع الهی تکوینی است یا تشریحی و در آخرت تحقق می‌یابد یا در دنیا و احکام شرعی نیز جریان دارد.

مفاد قاعده نفی سبیل

فقیهان در خصوص مفاد آیه نفی سبیل، احتمالات گوناگونی را بیان فرموده‌اند: احتمال اول مرتبط بودن آیه شریفه به روز قیامت است. این استدلال بر اساس بخش قبل «فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» است. در روایتی از امیرالمؤمنین علی (علیه‌السلام) روایت شده، فردی از ایشان پرسید چگونه به‌رغم وجود این آیه، کافران بر مؤمنان مسلط هستند و حضرت تحقق آیه را روز قیامت برشمردند (علیدوست، ۱۳۸۳، ۲۳۹ به نقل از ابن کثیر ۱۴۱۹).

احتمال دوم بیان حکم تکوینی در آیه شریفه است. منظور از حکم تکوینی این است که

در عالم تکوین، خداوند سبحان چنین چیزی را خلق نکرده است که کافران بر مؤمنان مسلط شوند، بلکه همیشه مسلمان‌ها تفوق و سلطه و سلطنت بر کفار دارند (امام خمینی^(ره)، ۱۴۲۱، ج ۲، ۷۲۳). این تفوق و برتری از حیث برتری ثبوتی ایمان بر کفر است.

احتمال سوم بیان حکم تشریحی در آیه شریفه است. از ظاهر آیه شریفه، این‌گونه قابل استنباط است که خداوند وضع نکرده و نخواهد کرد جعل تشریحی حکمی را که موجب تحقق سبیل و سلطه کافر بر مؤمن شود (فاضل لنکرانی، ۱۳۸۳، ۲۴۰). این جعل تشریحی در همه ابعاد معاملات به معنای عام آن (مقدمی، ۱۳۸۸، ۱۰۳) جاری است و از آنجایی که سبیل نکره در سیاق نفی است و افاده عام دارد، این برتری در همه ابعاد مادی، معنوی، فردی و اجتماعی تسری دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۴، ۱۷۶).

در جمع حکم تکوینی و تشریحی و امر آخرتی آیه شریفه، این‌گونه قابل جمع است که تحقق آشکار و روشن آیه شریفه در آخرت ظهور خواهد داشت و تکویناً ایمان و مؤمن بر کفر و کافر ذاتاً برتری دارد و این جعل تکوینی منشأ جعل تشریحی در احکام اسلامی توسط شارع مقدس بوده است. بر این اساس، قاعده نفی سبیل بر ادله اولیه، حکومت واقعی دارد، یعنی به مقتضای این قاعده هر عقد و پیمان و هر معامله و ایقاع و قراردادی به حسب طبع اولی‌اش اگر موجب علو و عزت و شرف کافر بر مسلم بشود، نفی و اعتبار حقوقی ندارد (موسوی بجنوردی، ۱۳۷۹، ۳۵۸). این حکومت واقعی بر ادله اولیه مثل قاعده لاضرر و لاضرار و قاعده لاجرح است (همان، ۳۵۰).^۱ این بیان به آن معنا است که در هر زمان سلطه کفار به هر طریق بر مؤمنان مشخص شود، هر نوع پیمان و قراردادی منتفی است و بی اعتبار خواهد بود. نفی تشریحی در قاعده نفی سبیل، ازاله هرگونه سبیل و مسیر و طریقی است که منجر به تسلط کفار بر مؤمنان می‌شود. در جامعه اسلامی همه مسیرها باید به الله ختم شود. سبیل الله مسیری است که آحاد مؤمنان و جامعه اسلامی را به سمت توانمندی و

۱. البته اثبات قاعده نفی سبیل توسط اصولیون همان‌طور که بیان شد، علاوه بر آیه شریفه مستند بر حدیث، اجماع و عقل است. بحث مستوفای اثبات این قاعده در کتب قواعد فقهیه و مقالات متعدد آمده است. نگارنده تنها برای بیان قاعده و رسیدن به مقصود اصلی خود که کشف حوزه تطبیق قاعده برای تحلیل فضای سایبر است، به این موارد اشاره کرده است.

طی نمودن مسیر عبودیت سوق می دهد.

فضای سایبر

فضای سایبر با فناوری جذاب و اغواگر خود، هژمونی را مبتنی بر دانش و اطلاعات درونی خود شکل داده است. ویلیام گیسون در رمان علمی-تخیلی نورومنسر (۱۹۸۴ م) اصطلاح فضای سایبر را ابداع نمود (گیسون، ۱۹۸۴: ۶۹). گیسون در شرایطی که شبکه‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای جهانی امروزی نبود، فضای سایبری را این‌گونه معرفی کرد: «فضای سایبر یک توهم مورد وفاق است که روزانه میلیاردها اپراتور و کودکانی که مفاهیم ریاضی به آن‌ها داده می‌شود، آن را تجربه می‌کنند. فضای سایبر نوعی بازنمایی گرافیکی از داده‌هایی است که از بانک‌های تمامی رایانه‌ها در سیستم انسانی تصویرسازی شده است. پیچیدگی‌ای که قابل تصور نیست» (بل، ۱۳۸۹: ۴۶).

فضای سایبر از دیدگاه سخت‌افزاری، شبکه‌ای جهانی از رایانه‌های به هم پیوسته است که از طریق کانال‌های ارتباطی پرسرعت، تار عنکبوتی را شکل داده که سریع‌تر از مصنوعات دیگر انسان در حال گسترش است. این شبکه که توسط وزارت دفاع آمریکا شکل گرفته، بستر هیجان‌انگیزی را ایجاد نموده که قابلیت ارائه خدمات متنوع، سریع و جذاب را دارد (کیان‌خواه و علوی‌وفا، ۱۳۹۱، ۳-۲). ارتباطات سریع قابلیت ارسال پیام، ارائه سرویس‌های ارتباطی و تبادل اطلاعات با فرمت‌های مختلف، از خدمات متنوع این ابرشبکه است. اینترنت قابلیت‌های ویژه‌ای را برای تجارت الکترونیکی، بازاریابی، تبلیغات و بانکداری الکترونیکی پدید آورده است (موتالا، ۲۰۰۷: ۱۵). خدمات قابل ارائه روی شبکه اینترنت به علت قابلیت ذاتی شبکه و فضای قابل رشد آن رو به افزایش است. هر حرفه‌ای در حال طرح‌ریزی اطلاع‌رسانی، ارائه خدمات برخط و فروش الکترونیکی بر اساس ویژگی‌های کسب‌وکار خود در شبکه اینترنت است. اینترنت به‌عنوان یکی از جلوه‌های فضای سایبر، به سرعت در حال گسترش است. سامانه‌های محاسباتی پنهان و توکار آدر حال قرارگیری

در تمام اشیاء و محیط‌ها است. هر شی‌ای که اطراف ما قرار گرفته به‌گونه‌ای قابلیت قراردعی سامانه پردازش و هوشمندسازی را دارد. اینترنتِ اشیاء^۱ در حال گسترش است و هر چیز و شی‌ای در حال گرفتن^۲ IP و نشانه‌دار شدن است و هویتی جدید و مجازی را در شبکه برای خود شکل داده که قابل رصد و شناسایی است. گسترش اتصالات اشیاء به شبکه، حجم زیادی اطلاعات را با تنوع محتوایی از متن و عکس تا فیلم و صوت و ثبت وقایع تولید می‌کند که رفتارها را پیش‌بینی‌پذیر و کنترل‌پذیر خواهد کرد.

در سطح معنایی فضای سایبر، فضایی اجتماعی شکل گرفته با زیرساخت رایانه‌ای است. این فضا برای توصیف مفاهیمی است که در ارتباط با شبکه‌های رایانه‌ای، فناوری اطلاعات، اینترنت و جامعه اطلاعاتی به کار برده شده و افراد و کاربران این فضا، تجربه اجتماعی از تعامل، تبادل و اشتراک‌گذاری اطلاعات، کسب‌وکار، بازی و تفریح، بحث‌های گروهی که به صورت غیر فیزیکی است را به دست می‌آورند. این قابلیت‌ها، بدون هیچ‌گونه حرکت، جابه‌جایی و مصرف انرژی است. با شکل‌گیری فضای سایبر و رشد سریع آن، مفاهیم عرصه زندگی نیز به سمت تغییر ماهوی گام برمی‌دارد. همه چیز از هویت، فرهنگ، حکمرانی، روابط و تعاملات خصوصی و گروهی تغییر می‌یابد.

این جذابیت هیجان‌انگیز برای انسان با پیوند زدن این فضا با خیال و وهم در حال گسترش و نوآوری است. فضای سایبر واقعیت را به درون قلب و نفس انسان‌ها برده و در آنجا به هر شکل که بخواهد تغییر داده و یا از نو می‌سازد، بدون اینکه محدودیت مادی در آن اثر داشته باشد (کیان‌خواه و علوی وفا، ۱۳۹۱: ۴). وزارت دفاع آمریکا^۳ در سند راهبردی فضای سایبر (۲۰۱۱ م) آورده است: فضای سایبری یکی از ویژگی‌های زندگی مدرن است که در آن افراد و جوامع در سراسر جهان باهم مرتبط شده و معاشرت و همکاری می‌نمایند. ایالات متحده آمریکا ملزم شده است که اینترنت، باز، امن^۴، سازگار^۵ و قابل اطمینان^۶ باشد

^۱The Internet of things

^۲Internet Protocol

^۳Department of Defence (DoD)

^۴Open

^۵Secure

تا رفاه، امنیت عمومی و جریان آزاد تجارت و اندیشه فعال باشد؛ کیفیت اینترنت باید بازتابی از ارزش‌های آمریکایی آزادی بیان، حریم خصوصی، خلاقیت^۳، فرصت‌سازی^۴ و نوآوری^۵ باشد، این کیفیت منجر به ارزش‌افزایی اقتصادی و اجتماعی میلیاردها نفر می‌شود (وزارت دفاع آمریکا، ۲۰۱۵: ۱).

پذیرش سریع گوشی‌های هوشمند نشان‌دهنده حرکت به سمت ارتباط دائمی با شبکه اینترنت است. اینترنتی شدن زندگی و برخط بودن موجب تغییرات شگرفی در کیفیت زندگی خواهد شد. این تغییرات از زندگی فردی تا اقتصاد و سیاست منطقه‌ای و جهانی را تحت تأثیر قرار خواهد داد. این حضور کمی و کیفی اینترنت، فضای نوینی را برای زیست شکل داده است که به فضای سایبر شهرت یافته است. تا سال ۲۰۲۵ م، آینده فضای سایبر، وسیع‌تر از گسترش کمی آن است. واقعیت پیش رو، پرچم‌داری فضای سایبر در ایجاد تغییرات گسترده بر فرهنگ، اقتصاد، آموزش، مهاجرت، سیاست و تجارت کشورها است. روابط بین سیاست ملی و فضای سایبر پیچیده، وابسته به زمان و غیرخطی است. وابستگی به اینترنت و فضای سایبر فقط یک تصور نیست، بلکه در حال تبدیل شدن به واقعیتی انکارناپذیر است.

روش‌شناسی تحقیق

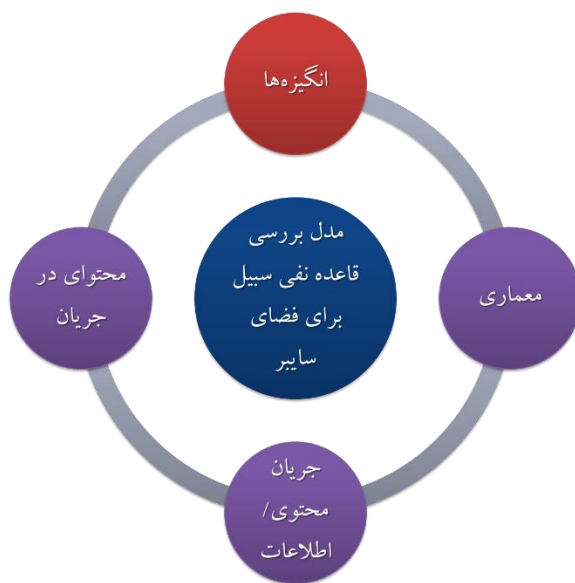
روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است. اطلاعات مورد نیاز برای این پژوهش از طریق بررسی منابع قرآنی و روایی و تفاسیر معتبر و نیز بررسی بیانات مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، کتب و مقاله‌های پژوهشی مرتبط جمع‌آوری شده و سپس مورد دقت و تحلیل قرار گرفته است. برای استخراج الگوی مرتبط با شمولیت قاعده نفی سیل با گسترش فضای سایبر از علل اربعه استفاده شده است تا بتوان تمام ابعاد را مورد بررسی قرار داد.

- ۱ Interoperable
- ۲ Reliable
- ۳ Creativity
- ۴ Opportunity
- ۵ Innovation

احصاء الگوی بررسی شمولیت قاعده نفی سیل در گسترش فضای سایبر

برای احصاء الگویی جهت بررسی امکان سلطه کفار از طریق فضای سایبر و گسترش آن، می‌توان از علل چهارگانه ارسطویی بهره جست. علل چهارگانه به دو دسته علت داخلی و علت خارجی تقسیم می‌شوند. علت داخلی شامل علت مادی و صوری است. ماده همان چیزی است که حیثیت قوه و استعداد شیء را تأمین می‌کند و شیء به واسطه آن بالقوه می‌شود (شیروانی، ۱۳۸۲: ۲۶۰). صورت، چیزی است که شیء به واسطه آن بالفعل می‌شود (همان، ۲۶۱). علت خارجی شامل علت فاعلی و غایی است. علت فاعلی علتی است که وجود معلول را افزه می‌کند و هستی معلول از او صدور می‌یابد (همان). علت غایی آن چیزی است که معلول به خاطر آن پدید می‌آید (همان). علل اربعه دستگاه تحلیل پدیده‌ها برای یافتن علل داخلی شکل‌گیری پدیده و علل خارجی تحقق‌بخش آن است. در حقیقت ماده و صورت، شکل‌دهنده به پدیده و فاعل و غایت جهت‌دهنده به آن است.

برای شکل‌دهی به الگوی مطلوب برای تحلیل فضای سایبر بر اساس قاعده نفی سیل، به ترتیب انگیزه‌ها و شرایط فکری و مأموریتی پدیدآورنده به‌عنوان علت فاعلی، در نظر گرفته شده است، اهداف و چشم‌انداز پیدا و پنهان پدیده به‌عنوان علت غایی اختیار شده است. علت صوری فضای سایبر، معماری و ساختار پدیده و ویژگی‌های بقاء آن است و درنهایت علت مادی فضای سایبر را محتوا و جریان محتوا و اطلاعات تشکیل داده است. در فضای سایبر جریان محتوا و خط سیر آن در شبکه کاربر تا سرویس و محتوای در گردش، کلیدی است. از آنجایی که اهداف را در هر یک از معیارهای انگیزه‌ها، معماری، محتوای در جریان و جریان محتوا / اطلاعات می‌توان احصاء و استنباط نمود، الگو به‌صورت زیر قابل تصور خواهد بود (شکل ۲).

شکل ۱. معیارهای بررسی قاعده نفی سبیل برای فضای سایبر و گسترش آن

یافته‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها

استنباط شمولیت قاعده نفی سبیل بر گسترش فضای سایبر

بر اساس قاعده نفی سبیل، سلطه کفار برای تغییر رفتار جامعه اسلامی از استکبارستیزی به استکبارپذیری با پذیرش سخت یا نرم همراه است. برای تبیین سلطه سایبری به بررسی شواهدی دال بر تحقق سلطه کفار بر جامعه اسلامی با / از فضای سایبر پرداخته می‌شود. برای این منظور بر اساس معیارهای احصاء شده، فضای سایبر از لحاظ شکل‌گیری امکان / تحقق سلطه سایبری کفار مورد بررسی قرار می‌گیرد. هر سطح ابتدا به دقت توصیف شده و سپس تبیین سلطه سایبری انجام می‌شود.

الف: انگیزه‌ها

فضای سایبر در جغرافیای فکری و فلسفی غرب نضج یافته است. این جغرافیا که پرچم‌دار تمدن مدرن غربی است، دارای بن‌مایه‌هایی است که درک آن، در فهم انگیزه‌ها و اهداف فضای سایبر مؤثر خواهد بود. سیر تکامل صنایع و فناوری با پشت سر نهادن رنسانس و عصر روشنگری و شکل‌گیری انقلاب صنعتی انگلستان و در پی آن انقلاب

سیاسی فرانسه رو به توسعه گذاشت. انگیزه شکل‌دهنده به فضای سایبر را می‌توان در سه مبنا و پیشران واکاوی نمود. مبنای بعیده سایبر تمدن غرب متجدد (مدرن) است که شاکله مدرنیته و پست‌مدرنیته را شکل داده است. هسته و مرکز این تمدن، فرهنگ و مکتب اصالت انسان است که تعریفی مستقل از خداوند برای انسان عرضه کرده است (زرشناس، ۱۳۸۷: ۳۷). انسان در تعریف اومانیزم و رای باورپذیری به خالقیت خداوند یا اتفاقی بودن شکل‌گیری جهان و هستی، انسان را تنها معیار، میزان، غایت و ریشه فهم و ادراک دانسته است و ارزش‌های اخلاقی در نسبت انسان و اصالت او تنظیم می‌شود (رهنمایی، ۱۳۸۴: ۱۳۵-۱۳۴). از این رو معیارهای اخلاقی نه در و رای زندگی، بلکه در متن زندگی یافت و ساخته می‌شود. چون این تجربیات روزبه‌روز نو می‌شود و در و رای آن، نگرش‌های سلطه‌مآبانه اندیشه‌ساز می‌شود. جهت‌گیری خاصی برای تفوق این نوع نظریه‌پردازی ایجاد شده و اندیشه‌سازی آن در پرتو سلطه رونق می‌گیرد. تأکید بر بناسازی معیارهای ارزشی و اخلاقی بر این تجربیات و دگرگونی خاص و هدایت‌شده آن، ناشی از همان نیروی پیش‌رونده اومانیزم است. مدرنیسم که بر اومانیزم استوار است، معتقد به نیست انگاشتن ساحت غیب و حقیقت قدسی، شکل‌گیری مقررات اجتماعی بر عقل اومانیزستی و خارج شدن از مدار دین و سرمایه‌داری بر اساس سلطه و استعمار و تخریب طبیعت است.

مبنای متوسطه شکل‌گیری فضای سایبر، فناوری هماهنگ با سبک زندگی غرب مدرن است. فناوری‌های این عصر تلاشی مداوم برای نزدیک کردن جهان به سمت آرزوهای انسان است، آرزوهایی که شکل گرفته در مدار اومانیزم با تکیه بر معیارهای اخلاقی و عقل‌گرایی اومانیزستی است. در حقیقت هدف فناوری در عصر مدرن، تغییر جهان به سمت امیال انسانی است (زرشناس، ۱۳۸۷: ۴۲). این مصنوع بشری خستی و بی‌جهت نیست، بلکه منشأ فرهنگ خاصی است و فرهنگ‌ساز و فرهنگ‌گستر است. فناوری عصر مدرن، با تعریف اومانیزستی از انسان، استیلاجویی قهرآمیزی را برای تسلط بر طبیعت بنا نهاد. این سیر تکامل و تسخیر نفسانیت مدار بر طبیعت، منجر به بحران‌های محیط زیستی در جای‌جای کره زمین و حتی فراجو شده است. این فناوری افسارگسیخته نتیجه‌ای جز حاکمیت فناوری و اصالت بخشیدن به فناوری در زندگی فردی و اجتماعی انسان را در بر نداشته است. با

حاکمیت فناوری و خدا انگاشتن فناوری مدرن، سرنوشت جامعه انسانی، حاکمیت و فرهنگ آن منبعث از انسان استیلاجوی نفسانیت مدار می‌شود. در حقیقت فناوری پرچم‌دار همه چیز (بینش، کنش، منش و به عبارت دیگر فرهنگ) برای فرد و اجتماع شده است. مبنای قریبه فضای سایبر، سیطره فناوری تهاجمی ایالات متحده آمریکا است. وزارت دفاع آمریکا برای شکل‌دهی به قدرت تحرک انعطاف‌پذیر خود، اقدام به شکل‌دهی شبکه توزیع‌شده جهانی کرده است (بل، ۱۳۸۹: ۱۶۹). این هژمونی دفاعی که با آژانس اطلاعات ملی آمریکا و پروژه اشلون‌اگره خورده است، به دنبال تسلط بر جوامع با تسلط بر امواج الکترومغناطیس است (روث کوپف، ۱۹۹۷: ۳۷). خوی سلطه‌گری و تلاش برای در اختیار گرفتن همه آنچه تأمین‌کننده امیال و خواسته‌های فرد سلطه‌جو است، پدیده نوظهور نیست و ریشه در تمام طول تاریخ زندگی بشر دارد؛ اما در هر زمان خاص برای تحقق آن ابزارها نو شده است. سه مبنای ذکرشده، مبنای بعیده «تمدن غرب متجدد»، مبنای متوسطه «فناوری هماهنگ با سبک زندگی غربی» و مبنای قریبه «سیطره فناوری تهاجمی آمریکا» در مجموع پدیدآورنده قدرت است که انگیزه سلطه‌گری در فضای سایبر را شکل داده است. پس از انقلاب صنعتی و شکل‌گیری سلطه فرامرزی برای غارت منابع بکر از یک طرف و فروش کالاهای ساخته‌شده از سوی دیگر، دو قطب کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای عقب‌مانده شکل گرفته است. به همین خاطر انقلاب‌های رهایی‌بخش در طول این چند قرن برای رهایی از سلطه غربی شکل گرفته است. برای نفوذ و بی‌هویت کردن همان انقلاب‌های رهایی‌بخش هم تلاش‌های زیادی شده و در بسیاری از موارد هم موفق بوده است. در بسیاری از موارد به‌گونه‌ای عمل می‌شود که بی‌هویت‌سازی آن‌قدر ظریف و بامهارت است که از درون همان جوامع، سلطه‌پذیری موجه جلوه داده می‌شود. به همین دلیل تلاش بر آن است که انحصار فناوری‌های تحول‌ساز هرگز شکسته نشود و درهای باز برای نفوذ امواج سلطه، میل به بسته شدن نداشته باشد. این تفکر به‌طور مداوم در حال قدرتمندسازی خود است و اتاق‌های فکر این سلطه در همه زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی

۱. اشلون اقدامی توسط ایالات متحده به همراه چند کشور است که هدف آن نظارت و کنترل بر فضای تبادل اطلاعات است.

فعال است. ایجاد و نفوذ در سازمان‌های بین‌المللی، شکل‌دهی به انواع کنوانسیون‌های بین‌المللی و الزامی کردن آن‌ها برای دولت‌ها و طراحی طعمه‌هایی از محیط زیست گرفته تا عدالت خواهی و حقوق بشر و حفظ حقوق زنان، انسان‌ها و حیوانات، همه در این راستا است. حال مضامین سلطه‌پذیری که افراد خاصی را هدف قرار داده بود با توسعه سایبر که جذاب و فریبنده است، تک‌تک نفوس را سلطه‌پذیر می‌کند.

با این تفصیل بنای سایبر که بر مبنای سه‌گانه‌ای استوار است، حاصل روندی است که ریشه در غرب مدرن و استیلابی‌جویی قاهرانه بر طبیعت و استعمار ملت‌ها دارد، فناوری را هماهنگ با سبک زندگی خود شکل داده که نتیجه‌ای جز سلطه‌خواهی قدرت‌های برآمده از غرب مدرن بر جوامع ندارد. قدرت الکترومغناطیس در انتقال فرمان و پیام و سلطه‌گری و تغییر نگرش‌ها، ایالات متحده را به سمت شکل‌دهی فضای سایبر پیش برده است!

ب: معماری

اینترنت یکی از وجوه کلیدی فضای سایبر و تحقق‌بخش این فضا و جزء مقوم آن است. اینترنت یا شبکه شبکه‌ها، مجموعه‌ای از ارتباطات پرسرعت بین مراکز داده و سرویس‌های ارائه خدمات است که بر اساس نظم و سلسله‌مراتب خاصی اداره می‌شود. مجموعه عناصر کلیدی، تضمین‌کننده پایداری و توسعه اینترنت است. المان‌ها از دو بخش حفظ پایداری و عملیات اینترنت و مجموعه‌های استانداردسازی فنی و پروتکل‌های اینترنت تشکیل شده‌اند. سازمان‌های اصلی دخیل در اکوسیستم اینترنت را می‌توان در زیر برشمرد: (جامعه اینترنت؛^۱ ۲۰۱۰) ۱) گروه‌های توسعه استانداردهای فنی همانند کارگروه مهندسی اینترنت^۳ و کنسرسیوم تار جهان‌گستر^۲ سازمان‌های مدیریت‌کننده منابع آدرس‌دهی

۱. البته مبانی و پیشران‌های احصاء شده که در غالب فضای سایبر امتداد دارد، نه نافی دستاوردها، سرویس‌ها و محتوای تولید شده مطابق فرهنگ ایرانی-اسلامی است و نه سیاست‌ناپذیری فضای سایبر را متفی می‌کند. بلکه تحلیل و استنباط صورت گرفته توجه به جغرافیای فکری-فلسفی شکل‌گیری فضای سایبر است که برخی امتدادها و جهت‌گیری‌های تمدنی در درون فضا مشهود و غالب است.

^۱ Internet Society, <http://www.internetsociety.org>

^۲ Internet Engineering Task Force(IETF)

^۳ World Wide Web Consortium(W3C)

جهانی مانند شرکت اینترنتی برای نام‌ها و شماره‌های واگذارشده^۱ (آیکان) دارای فعالیت-هایی شامل مرجع شماره‌های واگذارشده اینترنت^۲ (آیانا) و ثبت اینترنت منطقه‌ای^۳ و (۳) شرکت‌های تأمین‌کننده خدمات زیرساخت شبکه^۴ مانند خدمات نام دامنه^۵، عملگرهای شبکه^۶ و نقاط تبادل اینترنت^۷.

IP شماره منحصر به فرد اینترنتی هر سامانه و دستگاهی برای اتصال به شبکه است. اینترنت به چندین نوع استاندارد فنی که توسط مجموعه‌ای از سازمان‌ها توسعه داده می‌شود، وابسته است. در حوزه پروتکل‌ها و استانداردها، کارگروه مهندسی اینترنت^۸، در حوزه استانداردهای زیرساخت ارتباطات راه دور اتحادیه بین‌المللی مخابرات^۹، در حوزه استانداردهای سخت‌افزار سازمان‌هایی نظیر مؤسسه مهندسان برق و الکترونیک^{۱۰} و در حوزه استانداردهای نرم‌افزارهای کاربردی سازمان‌هایی نظیر کنسرسیوم وب جهان‌گستر^{۱۱} به توسعه می‌پردازند (جامعه اینترنت^{۱۲}: ۲۰۱۰). تخصیص آدرس‌های قرارداد اینترنت به وسیله آیانا منطبق بر مشخصات IP منتشرشده توسط IETF انجام می‌شود (آیانا، ۲۰۱۹). آیکان وظایف آیانا را تحت قرارداد با وزارت بازرگانی ایالات متحده آمریکا اداره می‌کند. چشم‌انداز شرکت آیکان یک جهان، یک اینترنت^{۱۳} است (آیکان، ۲۰۱۵). دستگاه‌ها برای اتصال به اینترنت نیازمند IP منحصر به فردی هستند که پایداری و ارتباطات را در اینترنت تضمین می‌کند. عموماً درخواست برای آدرس‌های IP به وسیله ارائه‌کنندگان خدمات اینترنت^{۱۴} یا

۱) Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN)

۲) Internet Assigned Numbers Authority (IANA)

۳) Regional Internet Registries (RIR)

۴) Network Infrastructure Services

۵) Domain Name Service (DNS)

۶) Network Operators

۷) Internet Exchange Points (IXPs, IXs)

۸) IETF

۹) International Telecommunications Union (ITU)

۱۰) Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE)

۱۱) World Wide Web Consortium (W3C)

۱۲) Internet Society, <http://www.internetsociety.org>

۱۳) One World, One Internet

۱۴) Internet Service Providers (ISP)

توسط ثبت اینترنت منطقه‌ای^۱ یا در موارد محدود ثبت اینترنت محلی^۲ یا ثبت اینترنت ملی^۳ ایجاد می‌شود.

جدول ۱. نهادهای کلیدی راهبر اینترنت (زیرساخت فضای سایبر)

شناسه	نام	حیطه فعالیت	نقش نهاد	سهام‌دار اصلی
A1	ICANN	شرکت آی‌کان، مسئول حفظ وضعیت عملیات اینترنت با مدیریت سلسله‌مراتب نام‌گذاری اینترنتی و تخصیص IP است. وظایف آی‌کان عبارت است از ضمانت تخصیص آدرس پروتکل اینترنت برای یک فضا در اینترنت، واگذاری پروتکل شناسه، سامانه مدیریت نام دامنه سطح بالا و عملگرهای مدیریت ریشه کارگزار.	حفظ عملیات اینترنت با مدیریت و سیاست‌گذاری بر دامنه‌های محلی و عمومی، IP ها و سرورهای ریشه	وزارت بازرگانی ایالات متحده و سازمان ملل
A2	IANA	آی‌انا، متصدی توزیع IP است و تحت اداره آی‌کان است. آی‌انا با پنج منطقه ثبت دامنه (RIR): AFRINIC برای قاره آفریقا، ARIN برای آمریکا، کانادا، بخشی از خلیج کارائیب و قطب جنوب، APNIC برای آسیا، استرالیا، نیوزلند و کشورهای اطراف، LACNIC برای آمریکای لاتین و بخشی از خلیج کارائیب و RIPENCC برای اروپا، روسیه، آسیای غربی و آسیای مرکزی تخصیص IP را مدیریت می‌کند.	تخصیص‌دهنده IP عموماً به شرکت‌ها و نه دولت‌ها	آی‌کان
A7	IETF	کارگروه مهندسی اینترنت، گروهی است که استانداردهای اینترنت را ایجاد کرده و بهبود می‌بخشد. این گروه با کنسرسیوم وب جهان‌شمول موسوم به W3C و سازمان بین‌المللی استانداردسازی موسوم به ISO/IEC همکاری نزدیکی داشته و به‌طور ویژه بر روی مجموعه پروتکل اینترنت کار می‌کند. این گروه یک مؤسسه استاندارد باز بوده که هیچ عضویت رسمی و یا	استانداردسازی پروتکل اینترنت و ارائه نسخه‌های جدید IP	آژانس امنیت ملی ایالات متحده آمریکا

^۱ Regional Internet Registry (RIR)

^۲ Local Internet Registry (LIR)

^۳ National Internet Registry (NIR)

شناسه	نام	حیطه فعالیت	نقش نهاد	سهام‌دار اصلی
		شرایط عضویتی ندارد. همه شرکت‌کنندگان و مدیران داوطلب هستند، هرچند اغلب کار آن‌ها به‌وسیله کارفرمایان و یا حامیانشان از نظر مالی پشتیبانی می‌شود. این گروه به‌وسیله وری‌ساین و آژانس امنیت ملی دولت ایالات متحده آمریکا پشتیبانی می‌شود.		
A8	IAB	گروه معماری اینترنت، کمیته‌ای از کارگروه مهندسی اینترنت است که جزء بدنه مشورتی جامعه اینترنت است. وظیفه این گروه نظارت بر فعالیت‌های کارگروه مهندسی اینترنت، نظارت و درخواست تجدیدنظر استانداردهای اینترنت و ویراستار RFC ها و مسئول مدیریت ثبت پارامترهای پروتکل IETF است.	نظارت بر استانداردهای	IETF (آژانس امنیت ملی آمریکا)
A9	IESG	گروه هدایت مهندسی اینترنت، مسئول مدیریت فنی IETF بوده و مسئول مستقیم فعالیت‌های مرتبط با مسیر استانداردها شامل نهایی‌سازی استانداردهای اینترنت است.	نظارت بر استانداردهای	IETF (آژانس امنیت ملی آمریکا)
A10	IRTF	کارگروه تحقیقات اینترنت، مروج تکامل اینترنت با ایجاد گروه‌های متمرکز و بلندمدت در حوزه‌های فناوری، معماری، کاربرد و پروتکل اینترنت است.	تحقیقات	IAB (آژانس امنیت ملی آمریکا)

آیکان متصدی اجاره IP و دامنه با دامنه زمانی مشخص است. از آنجایی که بدون IP معتبر اینترنتی، اتصال به شبکه جهانی معنا ندارد، پس اتصال فرد، سازمان و کشور تحت اختیار آیکان و بر اساس ضوابط آن است و آیکان قابلیت سلب اختیار دسترسی به اینترنت، داشتن دامنه و حتی اتصال دامنه به محتوا و پایگاه مورد نظر خود را دارد. IP و دامنه به‌صورت اجاره‌ای در اختیار درخواست‌کننده قرار می‌گیرد. درضمن آیکان تحت قوانین ایالات متحده آمریکا فعالیت کرده و با سازمان ملل نیز ارتباط مستقیم دارد، اما مشی سازمان ملل نشان داده که تحت نفوذ ایالات متحده آمریکا است و با قوانین و تفسیرهای دوگانه

امکان سلب اختیار و حذف IP های کشور نیز وجود دارد. سلب IP ها و دامنه‌ها به معنای ازکارافتادن شبکه کشور و غیر فعال شدن سرویس‌ها است. در عمل بهره‌برداری از اینترنت تحت سیطره آیکان و شرکت‌های مرتبط آن است. با چشم‌انداز «یک جهان و یک اینترنت» به‌رغم غیر الزام‌آور بودن، داشتن شبکه واحد جهانی اما به دلیل وجود سلطه آیکان در تخصیص IP و دامنه قابلیت وضع تحریم‌ها و سلب دسترس‌های سایبری وجود دارد و در عمل روال حاکمیت سایبری جامعه اسلامی تحت سلطه آیکان درمی‌آید.

معماری فضای سایبر و سازمان‌ها و شرکت‌های فعال در اکوسیستم سایبری، نفوذ و سلطه سامانمند را شکل داده است. حتی در مواردی هم که تنظیم مقرراتی توسط کشور برای سایبر شکل می‌گیرد، در نگاه خوش‌بینانه، این مقررات خواسته‌های آن‌ها را در درجه اول تأمین کرده و به‌گونه‌ای وضع می‌شود که راه مقابله با منافع آن‌ها حداقل در کوتاه‌مدت و میان‌مدت بسته خواهد شد. کنوانسیون‌های بین‌المللی حوزه سایبر نیز حل‌کننده مکعب روبیکی است که ما به آن نیاندیشیده و آن‌ها برای آینده طراحی کرده‌اند.

ج: جریان اطلاعات / محتوی

بین ارائه‌کننده خدمت^۱ و گیرنده خدمت، مجموعه‌ای از گره‌ها^۲ قرار دارد. کانال‌های ارتباطی جهانی، دستگاه‌های مسیریاب، سرورهای DNS، سرورهای محتوا و هر عنصر متصل به این شبکه جهانی بر اساس رویکرد درخواست/پاسخ^۳ کار می‌کند. مبدأ و نوع هر درخواست توسط گیرنده اصلی پیام ذخیره می‌شود و متناسب با فرستنده یا به‌صورت عمومی پاسخ می‌دهد. با توجه به ساختار شبکه و مسیریابی گرافی با گره‌های متعدد مابین فرستنده تا گیرنده امکان بازیابی‌ها و ذخیره‌سازی داده‌ها برای همه گره‌ها ممکن است.^۴

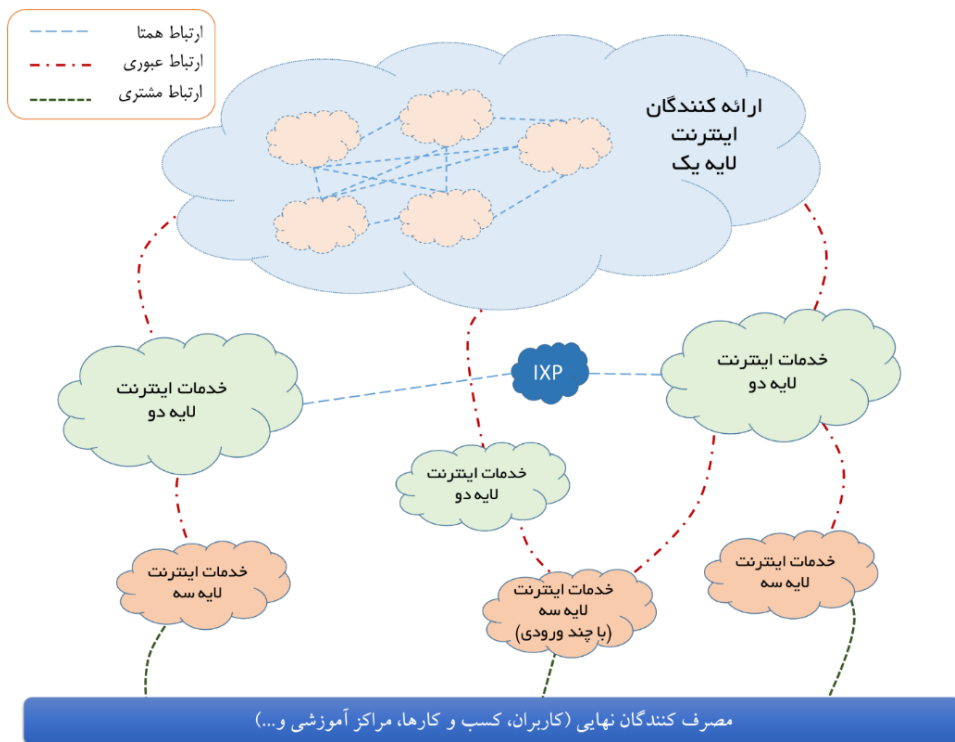
۱. Service

۲. Nodes

۳. Request / Response

۴. زمانی که بسته اطلاعاتی رمزنگاری شده باشد، امکان بازیابی وجود ندارد (اگر دستگاه، کلید از رمز خارج کردن بسته را نداشته باشد). البته همین ارسال داده از مبدأ به مقصد خاص در دوره‌های زمانی مختلف، خود گویای نوعی رفتار قابل تحلیل است.

ستون فقرات اینترنت دربردارنده شاهراه‌های اصلی عبور داده مابین شبکه‌های رایانه‌ای و مسیر یاب‌های کلیدی به هم پیوسته بزرگ و راهبردی است. این مسیرها دربردارنده نقاط تبادل و نقاط دسترسی بوده که ترافیک اینترنت را بین کشورها، قاره‌ها و اقیانوس‌ها جابه‌جا می‌کند. شکل زیر ساختار اتصال سطح بالای اینترنت را نشان می‌دهد. به‌طور کلی اینترنت از تعامل سه لایه شبکه شکل گرفته است. در هر لایه تعدادی ارائه‌کننده خدمات اینترنت وجود دارد که ترافیک اینترنت را جابه‌جا و دست‌به‌دست می‌کنند (مختاریان، ۲۰۱۵، ۱۳).

شکل ۲. ساختار اتصال سطح بالای اینترنت

از طرف دیگر رشد اینترنت اشیاء، در حال تولید حجم عظیمی از داده‌ها است که در شبکه سلسله‌مراتبی اینترنت در حال گردش است. این داده‌های عظیم که حکایت از رفتار

- ۱) Internet backbone
- ۲) Core routers
- ۳) Internet eXchange Points (IXPs)
- ۴) Network Access Points (NAPs)
- ۵) Mokhtarian

سایبر انسان و اشیاء دارد؛ امکان کشف «الگوهای پنهان»، «همبستگی‌های ناشناخته» و «الگوهای رفتاری فرد یا جامعه» را فراهم می‌آورد (پی‌دبلیوسی، ۲۰۱۷). تحلیل این داده‌ها در مقاصد مختلف اقتصادی، سیاسی، امنیتی و نظامی، قدرت پیش‌بینی و ساخت آینده را به دارنده این جریان داده می‌دهد.

«سین گالانگر» در یادداشتی در پایگاه اطلاع‌رسانی «آرتچنیکا» می‌نویسد (سین گالانگر، ۲۰۱۳): «آژانس امنیت ملی آمریکا در «برنامه پرسم»، در حال گردآوری داده‌ها و یافتن ارتباطات بین آن‌ها است. آژانس امنیت ملی آمریکا با آنالیز داده‌های عظیم، به دنبال استثنائات است. با دسترسی به این استثنائات، اف‌بی‌آی شروع به تعمیق و یافتن ابعاد مسئله می‌کند. واقعیت آن است که آژانس امنیت ملی آمریکا قابلیت گردآوری داده‌های شبکه‌های تلفنی و اینترنتی را مدت‌ها است که کسب کرده و با همکاری شرکت‌های بزرگ نرم‌افزاری به خصوص دو شرکت «گوگل» و «یاهو» در حال پالایش و آنالیز داده‌های عظیم و متنوع اینترنتی است. «مارک هرشبرگ» (۲۰۱۳ م) در مصاحبه با پایگاه اطلاع‌رسانی «سایتیفیک آمریکن» تصریح می‌کند که آژانس امنیت ملی آمریکا در پروژه داده‌های عظیم خود به دنبال «سیگنال‌های خاص»^۷ می‌گردد.

به این ترتیب سیگنال‌هایی در رفتار [سایبری] افراد وجود دارد که ردیابی و طبقه‌بندی می‌شود. بنا بر اطلاعاتی که ادوارد اسنودن در اختیار رسانه‌ها قرار داده است، شرکت مایکروسافت که ویندوزهایش در اکثر رایانه‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند نیز از سال ۲۰۰۷ م اطلاعات کاربران خود را در اختیار آژانس امنیت ملی آمریکا قرار داده است. این

۱. رفتارهای انسان تابع زمان و موقعیت‌های مختلف است. رفتار در منزل، محل کار، زمان تفریح و... متفاوت است. این تفاوت پایه‌ای از برنامه‌ریزی‌های کسب‌وکارهای در بازاریابی تا ملت‌سازی می‌تواند استفاده شود.

۲PWC

۳Sean Gallagher

۴PRISM program

۵FBI (Federal Bureau of Investigation)

۶Bryan Bumgardner

۷. به‌طور مثال، اگر به نوجوانانی که قصد خودکشی دارند دقت شود، پیش از این اقدام، مدتی را در خصوص آن فکر می‌کنند. نشانه‌هایی در آن‌ها وجود دارد که افراد حرفه‌ای برای تشخیص آن‌ها آموزش دیده‌اند. به‌طور مثال ممکن است پیش از خودکشی با دوستان خود خداحافظی کنند.

اطلاعات می‌تواند به آژانس امنیت ملی آمریکا کمک کند تا حتی از سد پروتکل امن‌نیز بگذرد (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۲).

پروسه بی‌وقفه آپلود - دانلود، جست‌وجو، داده‌های جغرافیایی و مرتبط با موضوعات متنوع طیف گسترده‌ای از داده‌های متنوع و ساخت‌نیافته را فراهم آورده که تجزیه‌وتحلیل آن‌ها امکان مهندسی، هدایت و مدیریت جامعه را فراهم می‌آورد. این قابلیت توانایی تغییر ارزش‌ها، سبک زندگی، بینش‌ها، اعتقادات و به معنای دقیق‌تر هویت ملی - دینی جامعه را با فضای سایبر دارد. از آنجایی که این داده‌ها و رفتار کاربر و انسان تبلور یافته در فضای سایبر با توجه به خواستگاه فناوری‌های مرتبط با سایبر در خارج از حاکمیت قرار دارد، موجبات سلطه و تسلط بر منابع اقتدارافزای جامعه را فراهم می‌آورد. با تسلط اینترنت و اتصال گسترده اشیای اطراف ما به آن، چگالی حضور فناوری در زندگی آدمی به شدت بالا خواهد رفت. به گونه‌ای که دیگر انسان توانایی فرار از رصد و پایش شدن فناوری‌های متنوع را نخواهد داشت و این فناوری است که انسان را مدیریت می‌کند. این حجم از اطلاعات و تنوع آن با توجه به عمق نفوذ این فناوری در زندگی بشر، بستر لازم برای جمع‌آوری اطلاعات فردی و اجتماعی و تجزیه‌وتحلیل آن را فراهم می‌آورد، به گونه‌ای که با پیشرفت علوم و روش‌های کندوکاو در رفتارها و شناخت افراد و جوامع، امکان روان‌شناسی رفتاری افراد و جوامع را با دقت بالا فراهم می‌آورد.

د: محتوای در جریان

اصلی‌ترین سرمایه انقلاب اسلامی، مردم ایران هستند. اگر مردم در صحنه باشند، انقلاب از آفت‌های درونی و برونی حفظ خواهد شد. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: «هیچ حادثه‌ای در تاریخ ایران همانند انقلاب اسلامی وجود ندارد که مردم در پیروزی و ادامه آن نقش مستقیم و اساسی داشته باشند» (امام‌خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰/۷/۲۰). دور شدن مردم از اسلام حقیقی و گرایش عملی یا فکری به مظاهر تمدن غرب، چالش اصلی نظام اسلامی است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در جمع اعضای مجلس خبرگان رهبری

فرموده‌اند: «شما ببینید امروز وسایلی که برای اغوای دل جوان‌ها هست، چقدر است؛ قابل مقایسه با گذشته نیست. این ماهواره‌ها، این اینترنت‌ها، این انواع و اقسام وسایل ارتباطات، این‌ها دل‌ها را اغوا می‌کند، جذب می‌کند، از راه به در می‌برد، انگیزه‌های معنوی را در انسان سست می‌کند، شهوات را در انسان بیدار می‌کند» (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰/۶/۱۷). این اثرات غفلت‌ساز فضای سایبر، ریشه در تمدن غرب مدرن دارد.

در جامعه پیش از مدرن، بنیان شخصیت آدمی بر دو ساحت تن و جان استوار بود، روح تفکر بر اعتبار شخصیت انسان می‌افزود، اینک روزگاری فرارسیده که واقعیت ذاتی و ماهوی انسان در قبال شیئیت و سودمندی اقتصادی او از یاد رفته و فناوری انسان را به بردگی سوق داده است (لاکوست، ۱۳۷۵، ۸۳).

این عقلانیت ابزاری که تجسم عینی آن فناوری است، در برهه‌ای از زمان به آزادی انسان از سیطره کار سخت و طاقت‌فرسا و چیرگی بر طبیعت انجامید ولی امروزه باعث شیء‌گونگی انسان شده و به ناظری بر عملکرد آدمی بدل گشته است و آفریده در مقابل آفریننده قد علم کرده است (رحیم‌پور، ۱۳۸۳، ۶۳).

ایجاد انگیزه کاذب برای ادامه زندگی و بی‌هدفی که ثمره دوری از خدا که هدف اصلی خلقت انسان است^۱ و خالی نمودن زندگی از مخلوق بودن چه به صورت نمایان یا چه به صورت پنهان شده در توهمات و خیالات باطلی که ظاهری قدسی دارد و از حقیقت به دور است، موجب سوق دادن انسان به نهیلیسم و پوچ‌گرایی شده است. این انسان مدرن هویتش را از تمایلات غریزی و لذت‌جویانه که غیرقابل مقاومت و اجتناب‌ناپذیر است، اخذ نموده و از هویت آخرت‌گرای خود غافل شده است. انسان دیگر به خالق و مسئولیت خود در مقابل او توجه ندارد و به بی‌هویتی و فراموشی خود دچار می‌شود، «وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ؛ و همچون کسانی نباشید که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آن‌ها را به خودفراموشی گرفتار کرد، آن‌ها فاسقان‌اند» (حشر/ ۱۹).

۱. «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ» (ذاریات/ ۵۶)

حال فضای سایبر با محتوای در گردش خود تسهیل‌گر سبک زندگی‌ای شده است که ثمره آن غفلت و فراموشی مسئولیت ساخت مستحکم دنیوی و اخروی است. ماشینی شدن زندگی انسان، غفلت انسان از مسئولیت دنیوی و اخروی و تغییر سبک زندگی جامعه به سبک زندگی غربی ثمره حضور گسترده و بدون کنترل فضای سایبر است که انسان انقلابی را تحت برنامه خود به سمت سبک زندگی غربی سوق خواهد داد.

فضای سایبر با این شرایط، موتور محرک جهانی شدن و نظم نوین جهانی غرب و آمریکایی شدن است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرماید: «گفتمان پیوستن به نظم نوین جهانی؛ یعنی سیاهی‌لشکر آمریکا شدن! این جهانی شدن، اسمش جهانی شدن است؛ اما باطنش آمریکایی شدن است. معنایش این است که ملت ایران علی‌رغم مجاهدت‌هایی که کرده، علی‌رغم پرچم‌هایی که بر قله‌های پیروزی کوبیده، علی‌رغم بیداری عظیمی که در ملت‌های مسلمان به وجود آورده، باید دوباره مثل دوران قبل از انقلاب، سیاهی‌لشکر و عمه و ابزار تأمین منافع آمریکایی‌ها شود. هدف به صورت لخت و پوست‌کنده جز این چیز دیگری نیست؛ اما می‌خواهند در زیر نامه‌ای زیبا - جهانی شدن و تحول و پیشرفت - این هدف را پنهان کنند» (مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۹/۱۲/۰۹).

تعبیر دیگر از نظم نوین جهانی، جاهلیت مدرن است که در پی کشاندن انسان به وضعیت منحن جاهلیت کهن است. مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) می‌فرماید: «استعمار و تحقیر ملت‌ها و غارت منابع مالی ملت‌ها و فاسد کردن منابع انسانی ملت‌ها، ناشی از آن حاکمیت جاهلیت است. وقتی جاهلیت حاکم شد، شما می‌بینید ملت‌های بسیاری در سطح جهان در زیر چکمه استعمار له می‌شوند، منابع آن‌ها غارت می‌شود، خود آن‌ها تحقیر می‌شوند، سال‌ها عقب می‌افتند. ملت‌های استعمارزده، بعضی ده‌ها سال عقب افتادند، بعضی قرن‌ها عقب افتادند» (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۵/۰۲/۱۶).

فضای سایبر بستر جنگ نرم و حاکمیت جاهلیت مدرن و پسامدرن و امپریالیسم فرهنگی غرب شده است. حاکمیت شهوت و غضب به وضوح در لایه‌های فضای سایبر مشهود است. از آنجایی که باورهای افراد به‌طور معمول به‌روز از نظر شناخت مبانی تقویت نمی‌شود و شبهات و ایرادها، ذهن‌ها را فرامی‌گیرد و سرعت انتقال اطلاعات افراد

را در معرض بمباران اطلاعاتی قرار می‌دهد؛ خطر یک‌سویه‌نگری و اعتماد و اطمینان به اطلاعات ارائه‌شده، بالا رفته و افراد و در مرحله بعدی جوامع، به‌سوی پذیرش ساختارهای مهندسی‌شده در این فضا پیش می‌روند و این همان چیزی است طراحان جنگ نرم برای آن برنامه‌ریزی می‌کنند. به زبان ساده می‌توان گفت سلطه‌پذیری ناخودآگاه تحمیل‌شده و جنگ نرم سایبری مغلوبه پایان می‌پذیرد.

نتیجه‌گیری

بر اساس ادله بیان‌شده در این تحقیق، فضای سایبر موجود از حیث انگیزه، معماری و محتوای قابل دسترس و جریان محتوا، ابزاری برای سلطه‌کفار بر راه‌های عزت‌آفرین جامعه اسلامی و ایجاد انحراف در خواسته‌ها، اهداف و باورهای مبتنی بر حرکت تعالی‌گرایانه است. سرویس‌های مکان‌محور در حال رصد توانمندی‌های اقتدارافزای جامعه در پوشش جذابیت فناوری هستند. شبکه‌های اجتماعی به ابرگراف تعاملات و روابط جامعه دست پیدا کرده‌اند و کسی دیگر از رصد پنهان نیست. مثال زندگی در اتاق شیشه‌ای در این مورد به تدریج توهم‌گرایانه نیست، به‌خصوص اینکه طراحان ابزارهای دسترسی به فضای سایبر، گوشی‌ها و سایر ابزارهای هوشمند مورد استفاده، فقط فناوری مورد خواسته کاربران و استفاده‌کنندگان از این ابزارها را طراحی نمی‌کنند، بلکه مشتریان دیگری هم دارند که با فروش اطلاعات کاربران به آن‌ها و همچنین امکان دسترسی به اطلاعات آن‌ها، منافع مادی و غیر مادی دیگری را برای خود کسب می‌کنند. محتوای نادقیق و مغرضانه به مراجع کاذب معتبرشده در فضای سایبر تبدیل شده است. موتورهای جست‌وجو در حال جهت‌دهی به فکر و اندیشه کاربر و مهندسی و مدیریت جامعه هستند. مرورگرها همه تعاملات و ارتباطات کاربران و جوامع را رصد می‌کنند و سرویس‌های ابری در حال متمرکز ساختن داده‌ها و اینترنت اشیاء، به رصد همه رفتارها می‌پردازند و این مجموعه رصدها و کنترل‌ها در شبکه‌ای به وسعت جهان در حال تبدیل شدن به تابلوی بزرگی است که کوچک‌ترین تحرکات در آن قابل رصد، پایش و اشراف است. جنگ نرم و ناتوی فرهنگی غرب با بستر فضای سایبر ملموس شده است. با این

حال برخی این جنگ همه‌جانبه را در پوشش فناوری‌های جذاب و فریبنده سایبری نمی‌بینند. فضای سایبر با قدرت مهندسی افکار و تغییر ذائقه‌ها و توأمانی با تغییر سبک زندگی جامعه اسلامی با جنگ نرم و شبیخون فرهنگی به دنبال سلطه و تغییر جامعه اسلامی است.

فضای سایبر با این ویژگی‌ها مضمول قاعده نفی سبیل است و از آنجایی که شارع مقدس حکم نموده که کفار نباید بر مسیرهای اقتدارافزا و عزت‌آفرین مؤمنین و جامعه اسلامی به هر روشی سلطه یابند، هرگونه توسعه و گسترش فضای سایبر از حیث فناوری و محتوا باید مبتنی بر قاعده نفی سبیل باشد. این عدم پذیرش سلطه هم در رفتار سایبری فردی حاکم خواهد بود و هم در رفتار حاکمیتی. نظام اسلامی با توجه به سلطه سایبری کفار، باید با اتخاذ مجموعه‌ای از سیاست‌ها به جهت‌دهی به فضای سایبر و استحاله از درون آن بپردازد. اینکه مقام معظم رهبری ^(مدظله‌العالی) به شکل‌گیری حکمرانی نوینی در اداره جامعه با گسترش فضای سایبر اشاره می‌فرمایند، توجه به منابع نوین شکل‌دهنده به قدرت در آینده‌ای بسیار نزدیک است که در حال تغییر حکمرانی سنتی در محدوده مرزهای طبیعی جغرافیایی است.

پيامد این اثبات، اتخاذ دو رویکرد پسینی و پیشینی برای گسترش فضای سایبر است. در رویکرد پسینی که اشاره به فضای سایبر موجود دارد، باید با اتخاذ سیاست‌هایی سلبی و ایجابی، فضای سایبر را تا حدودی تحت کنترل و مدیریت درآورد تا سطح سلطه کفار از طریق فضای سایبر کاهش یابد. مرزبانی سایبری و توجه به سواد حکمی سایبری از جمله این اقدامات است. هدف رویکرد پیشینی نیز پی‌ساخت فضای سایبر مبتنی بر قواعد فقه اسلامی از جمله قاعده نفی سبیل، قاعده لاضرر و سایر قواعد فقهیه است. باید توجه داشت که با حکومت فقه بر فضای سایبر و گسترش آن در نظام اسلامی، گسترش این فضا نه امری فناورانه و مرتبط با اقتصاد که امری مرتبط با حاکمیت اسلامی است. به این معنا که گسترش فضای سایبر و خدمات قابل ارائه در این فضا که امری واضح و عقلانی است، باید با حفظ نظام اسلامی بوده و هرگونه توسعه مبتنی بر عدم سلطه کفار بر نظام اسلامی شکل بگیرد. در حقیقت باید حکمرانی نوینی را بر اساس اقتضائات

فضای سایبر و اهداف انقلاب اسلامی شکل داد تا با حفظ فرصت‌های سایبری برای تعالی نظام، تهدیدها را نیز به فرصت تبدیل نمود. از این رو است که مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) فضای سایبر را به اندازه انقلاب اسلامی دارای اهمیت می‌دانند، یعنی این فضا می‌تواند منهای نفوذ کفار بر راه‌های عزت‌آفرینی و استحکام درونی نظام اسلامی باشد و همچنین می‌تواند موجب گسترش و نفوذ جهانی انقلاب اسلامی شود.

از طرفی الگوی چهاروجهی استفاده‌شده برای بررسی فضای سایبر را می‌توان برای ارزیابی همه سرویس‌های فضای سایبر اعم از رسانه‌های اجتماعی داخلی و خارجی استفاده نمود.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم، ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی.
- امام خمینی (ره)، سید روح‌الله (۱۳۸۴)، *شرح چهل حدیث*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- امام خمینی (ره)، سید روح‌الله (۱۴۲۱)، *کتاب البیع*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران، ایران، اول.
- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات مندرج در پایگاه حفظ آثار <http://farsi.khamenei.ir>
- آقامهدوی، اصغر و اکبری، محمود (۱۳۹۱)، رابطه قاعده نفی سبیل با استراتژی‌های مطرح در سیاست خارجی (با تکیه بر آیه نفی سبیل)، *دانش حقوق عمومی*، پاییز ۱۳۹۱، سال اول، شماره ۱، صفحه ۴۷ تا ۶۶.
- ابن فارض، ابوالحسن احمد (۱۴۰۱)، *معجم مقاییس اللغة*، ج ۹، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴)، *لسان العرب*، محقق / مصحح: میر دامادی، جمال‌الدین، دار صاد، بیروت: دار الفکر للطباعة و النشر و التوزیع.
- ابن هشام، عبدالله ابن یوسف (۱۳۹۰)، *معنی الادیب*، تصحیح جمعی از اساتید حوزه علمیه قم، چاپ هفتم.
- بل دیوید، (۱۳۸۹)، *درآمدی بر فرهنگ سایبر ۲۰۰۱*، ترجمه مسعود کوثری، حسین حسینی، چاپ اول، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان.
- جرّ، خلیل (۱۳۷۹)، *المعجم العربی الحدیث*، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- خبرگزاری فارس (۱۳۹۲)، «بیگ دیتا»: ابزار خطرناک آژانس امنیت ملی آمریکا. <https://www.farsnews.com/news/13920618000089>
- رایگان، محمود و قاسمیان، رضا (۱۳۹۳)، نقش قاعده نفی سبیل در توسعه جوامع اسلامی، *فصلنامه حکومت اسلامی*، شماره ۷۱، صفحات ۱۶۴-۱۳۹.
- رحیم‌پور ازغدی، حسن (۱۳۸۲)، *عقلانیت*، چاپ دوم، انتشارات مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر.
- رهنمایی، احمد (۱۳۸۴)، *غرب‌شناسی*، قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (قدس سره).
- روث کوپف، دیوید (۱۹۹۷)، *امپریالیسم فرهنگی در پاریس؟*، نشریه فارین پالیسی ۱۰۷، ص ۵۳-۳۸، دیده‌شده در امپریالیسم سایبر نوشته بوسا ابو.
- زرشناس، شهریار (۱۳۸۷)، *مبانی نظری غرب مدرن*، تهران، انتشارات صبح.

- زرشناس، شهریار (بی‌تا)، *ماهیت فرهنگ غرب مدرن*، کتاب منتشرنشده.
- سیوطی، جلال الدین (۱۳۹۰)، *البهجه المرضیه*، انتشارات دارالفکر. چاپ هفتم.
- شیروانی، علی (۱۳۸۲)، *کلیات فلسفه*، انتشارات مرکز مدیریت حوزه علمیه خواران.
- علیدوست، ابولقاسم (۱۳۸۳)، *قاعده نفی سبیل*، مقالات و بررسی‌ها، پاییز و زمستان، شماره ۷۶، ص ۲۳۱-۲۳۵.
- فاضل لنگرانی، محمد (۱۳۸۳)، *القواعد الفقہیہ*، انتشارات مرکز فقه الاثمه الاطهار، چاپ دوم.
- کیان‌خواه، احسان و علوی‌وفا، سعید (۱۳۹۱)، *مفهوم‌شناسی امنیت سایبری*، اولین همایش ملی دفاع سایبری.
- لاکوست، ژان (۱۳۷۵)، *فلسفه در قرن بیستم*، ترجمه رضا داوری اردکانی، تهران، انتشارات سمت، دیده‌شده در کتاب «نقدی بر مبانی معرفت‌شناسی اومانیستی»، نوشته مریم صانع‌پور (۱۳۸۸)، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان.
- مقدمی، محمود (۱۳۸۸)، *التعریف القواعد الفقہیہ*، دارالکتاب الاسلامی.
- موسوی بجنوردی، سید محمد (۱۳۷۹)، *قواعد فقہیہ*، انتشارات پژوهشکده امام خمینی و انقلاب اسلامی، چاپ سوم.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، *تفسیر نمونه*، تهران، دارالکتب الإسلامیہ، چاپ اول.

الف. منابع انگلیسی

- Burt, David and Kleiner, Aaron and Nicholas, J. Paul and Sullivan, Kevin (2014), *CyberSpace 2025, Today's Decisions, Tomorrow's Terrain Navigating the Future of Cybersecurity Policy*. Microsoft.
- Botta, Alessio and de Donato, Walter and Persico, Valerio and Pescape, Antonio (2014). On the Integration of Cloud Computing and Internet of Things. *Proceedings of the 2nd International Conference on Future Internet of Things and Cloud* (FiCloud-2014).P27—29.
- Bumgardner, bryan (2013). *How Are the NSA and Others Collecting and Using our Data?* <https://www.scientificamerican.com/article/how-are-the-nsa/>. Viewed in 2019
- Department of Defense (2001), *Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace*. July. Available at: <http://www.defense.gov/news/d20110714cyber.pdf>.
- Department of Defense (2015), *Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace*. July. Available at: <https://csrc.nist.gov/CSRC/media/Projects/ISPAB/documents/DOD-Strategy-for-Operating-in-Cyberspace.pdf>.
- Euromonitor, International (2013), *Mobile Cocooning: How Growing Reliance on Smart Devices Is Influencing Consumer Behaviour, aka.ms/Euromonitor_Mobile_Report*. Viewed in 2019.

- Gallagher, sean (2013). *What the NSA can do with “big data”*. <http://arstechnica.com/information-technology/2013/06/what-the-nsa-can-do-with-big-data>. Viewed in 2019.
- ICANN (2015), <https://www.icann.org/en/system/files/files/ecosystem-06feb13-en.pdf>
- IANA (n.d), Root Zone Database. <http://www.iana.org/domains/root/db>, Viewed in 2019.
- Information Society, European Commission (2012), “Glossary and Acronyms,” URL: http://ec.europa.eu/information_society/tl/help/glossary/index_en.htm, Viewed in February 2012.
- Gibson, William. **Neuromancer**. New York: Ace Books. p.64.1984.
- Manyika, James and Chui, Michael and Bughin, Jacques and Dobbs, Richard and Bisson, Peter and Marrs, Alex (2013), *Disruptive Technologies: Advances That Will Transform Life, Business and the Global Economy*. Viewed in 2019.
- Mokhtarian, K. (2015), *Content management in planet-scale video CDNs*, PhD thesis, University of Toronto.
- Mutula, Stephen M. and Wamukoya Justus M. (2007), *Web Information Management*, UK, Cahndos Publication.
- PWC (2017). *Big Data Analytics. UN Data Innovation Lab 4*, University of Nairobi March 13-14, 2017.

